

II.

Zákonná povzbuzení ke konversím dluhů knihovních.

Když se hned od počátku let osmdesátých krise zemědělská ostřejšími příznaky ohlašovala a zákonodární naši činitelé počali se jí naléhavěji obírat, obrátila se pozornost jejich záhy k poměrům zadlužení reálného. Zatím co se konaly přípravy k obšírnějším osnovám opravním, jež pohříchu až na tu chvíli nejsou přivedeny k žádoucím koncům, řešeny byly zákonodárně kus po kuse některé jednodušší, snadnější problémy jako drobné splátky na veliký dluh agrární reformy. K těm náležela i zákonná opatření, jež měla za účel usnadnit proměnu pohledávek knihovních dosud příliš vysoko úrokovanych na níže zúročitelné. Byla to opatření dvojího druhu, totiž jednak úlevy poplatkové pro konversi dluhů hypotečních, jednak jistá usnadnění knihovního provedení konverzí. Posloužití prve řečenému cíli bylo úkolem zákona z 11. června 1881 č. 59 ř. z., jehož platnost byla zákonem z 2. března 1886 č. ř. z. 36 prodloužena do konce roku 1888, načež zákonem z 9. března 1889 č. ř. z. 30 a konečně zákonem z 26. prosince 1893 č. ř. z. 209 provedeny na obsahu onoho původního zákona některé více méně citelné změny. V druhém směru stal se první krok teprve zákonem ze dne 14. června 1888, č. 88 ř. z., jenž se týče konverzí hypotečních pohledávek, svědčících ústavům k vydávání zástavních listů oprávněným, a knihovního zápisu nového zástavního práva v pořadí zástavního práva již váz noucího.

Promluvme napřed stručně o zákonech, jež se týkají úlev poplatkových.

Obor a dosah úlev poplatkových zůstal vyměřen ve všech zákonech výše uvedených stejně. Promíjí se poplatek škálový z dlužních a postupních listin, jakož i z kvitancí vydaných z příčiny takových konverzí, až na stálý poplatek 50 kr. z každého archu, nečiní-li poplatek dle škály II. méně, a poplatek pro-

centový, který by bylo platiti za vložku dotčených listin do knéh. To má místa ovšem jen potud, pokud dluh nový nepřevyšuje ten, který se má vymazati.*) Výtahy z knéh pozemkových a přepisy listin, jediné za příčinou průkazu konverse předložené, jsou, pokud jen k tomu průkazu slouží, osvobozeny od kolku.

Podmínky, na jejichž splnění váže se nárok na tyto úlevy, byly ve třech uvedených zákonech vytčeny odchylně. Dle zákona z r. 1881 mohly úlevy ty od finančních úřadů býti povoleny, jen když se konversí uskutečnilo trvalé snížení sazby úrokové, aniž nastalo zvýšení sumy dlužní nebo vedlejších závazků a to pouze jestliže běželo o konverse prováděné hypotečními ústavy úvěrními, spořitelny neb ústavy a fondy, které se nalézají ve veřejné správě neb jsou k veřejnému účtování povinny. Pohledávky jiných věřitelů mohly tudíž býti výhod těch účastny, jen když se za účelem konverse zároveň převáděly na nějaký z řečených ústavů a fondů. O povolení úlev bylo třeba žádati: finanční správa byla zmocněna je udíleti, aniž straně příslušelo na ně právo. Zákon z r. 1889 rozšířil především kruh věřitelů, na jejichž zápůjčky, jestliže za účelem konverse se udílejí, se povolené úlevy vztahují. Spadajíť do té kategorie nyní všechny k veřejnému účtování povinné ústavy, jakož i ve veřejné správě nebo pod veřejným dozorem stojící nadace, kostely, fondy, spolky, korporace, duchovní neb světské obce.

Na úlevu pak poskytuje se již právní nárok na uznání finančních orgánů nezávislý, ovšem jenom když 1. z listiny dlužní jest zjevno, že úroková sazba (čítajíc v to i vedlejší periodická plnění, jako správní příplatky a pod.) trvale aspoň o $\frac{1}{4}\%$ se sníží; když 2. lhůta ke splacení zápůjčky není stanovena na méně než 6 let, nedotýkajíc se arci výhrad výpovědních ve stanovách spořitelny a hypotečních bank předepsaných; a když konečně 3. z obsahu dlužní neb výmazní listiny na jevo vychází, že nová zápůjčka vsutku slouží ke shlazení staré. Další ustanovení tohoto zákona, dle kteréhož nesmělo zároveň příslušné zástavní právo na jiné hypoteky býti rozšířeno, odstraněno bylo zákonem z r. 1893.

*) Podrobnosti bližší v Talířově spisu: Poplatky a kolky v Rakousku str. 667 a násl. a v článku „Úlevy poplatkové při konversí pohledávek hypotečních“ od dr. A. K. ve Věstníku záloženském č. 6 a 7 roč. 1896.

Rozšíření nárok na výhody poplatkové též na ty případy, když svědčí i nová pohledávka, za účelem konverse vzcházející, soukromému věřiteli v užším smyslu, nechtěl zákonodárce z obavy, že by práva toho mohlo býti zneužito k rozličnému obcházení předpisů poplatkových. I tak tedy mohly se knihovní dluhy, svědčící soukromým věřitelům hypotečním, byly-li za účelem konverse v níže zúročitelné měněny, státi účastnými zákonných úlev poplatkových jen tehdy, byly-li z té příčiny postupem převedeny na některý z ústavů, fondů neb korporací vyjmenovaného způsobu. Při dostatečné účinnosti byly by tudíž naše zákony o úlevách poplatkových nutně vyvolaly značné přešnutí v celém stavu pohledávek hypotečních, totiž přechodem silných kontingentů pohledávkových z rukou tak zv. věřitelů soukromých na veřejné ústavy a fondy. Tendence ta jest o sobě správná, neboť není pochyby, že právě podmínky tak zv. soukromých věřitelů co do modalit splácení, výpovědi a ovšem i co do výše úroků bývají pro dlužníky upraveny nejméně příznivě a nejméně racionálně.

Jest také patrné, že jen nejširší možnost a snadnost takového přešnutí anebo, se stanovíště věřitelů soukromých, nebezpečí té možnosti mohlo vykonati dostatečný nátlak na věřitele soukromé, aby ve výhodnější podmínky svolili, chtějí-li tu kterou pohledávku na sobě zachovati.

K tomu však nemohly postačiti pouze výhody poplatkové. nýbrž bylo třeba odkliditi aspoň některé překážky, které konversím se změnou věřitele spojeným v cestu kladou obtíže knihovního provedení.

To už tak říkajíc vězí v podstatě každé konverse hypotečních dluhův, že nové pohledávce zachováno býti musí knihovní pořadí pohledávky staré, což se uskuteční poměrně snadno, provede-li se konverse beze změny věřitele, avšak nikoliv tak lehce, běží-li zároveň o změnu jeho. Starý věřitel, i když bude ochoten k dobrovolné cessi, řídkěji bude nakloněn k podpisu před výplatou dlužné valuty, kdežto nový, zvláště je-li to ústav na určitá jemu předepsaná pravidla jednací vázaný, tuto valutu jinak neposkytne. Musí-li se ale z takové příčiny vypomáhati zatím úvěrem osobním, zdraží se z pravidla náklady provedení. Jinak zbývá jen dvoji cesta:

První a jednodušší má místa jen tenkrát, když za pohledávkou, o níž jde, buď žádné jiné více nevážnou nebo když i tyto

vesměs ještě nevybočují z mezi jistoty novým věřitelem požadované. Tu dostačí věřiteli novému arcí zjednatí si zápis nové mír-
něji zúročitelné pohledávky za všemi dosavadními a na to zapla-
cením výmaz té které předcházející, pro dlužníka obtížnější, o jejíž
konversi právě běží. Pouhým faktem výmazu pohledávky takto
zapravené pošine se nová pohledávka do požadovaných mezi ji-
stoty. Pohříchu při panujících poměrech zadluženosti, která hra-
nice jistoty, těm kterým ústavům neb fondům předepsané, často
již valně překračuje, bude tento jednoduchý způsob pouze obme-
zenou měrou možný. Bude ostatně i z jiné příčiny řídkěji použi-
ván, protože právě zde nebývá vyloučeno nebezpečí podloudných
manipulací na újmu nového věřitele (na př. dáním staré pohle-
dávky v podzástavu) v době mezi vydáním výmazné kvitance a
provedením výmazu v knihách.

Pro veliký obor ostatních případů zbývá tudíž jen cesta
druhá, k níž podává možnost § 1422. o. o. z., dle kteréhož vě-
řitel zaplacení přijmouti a své právo plátcí postoupiti musí, když
tento na místě a se svolením dlužníka pohledávku zapraví. Ne-
přístojným manipulacím výše řečeným dá se tu čeliti použitím § 39.
zákona knihovního, kterýž se paragrafu 1422. o. o. z. výslovně
dovolává, dopouštěje, aby peníze byly složeny k soudu a aby na
základě úřední listiny o tom složení vydané zapsána byla do knih
poznámka za účelem převedení pohledávky na plátce. Za to je
tu větší nebezpečí obšírnějších projednávání a sporů, narazi-li se
na neochotu dosavadních věřitelů, na nichž se musí postup po-
řadem práva vymoci. K nezbytným nákladům poplatkovým přislu-
pují tu průtahy a náklady právního sporu. Ani k nákladům ne-
hledíc sám průtah znesnadňuje věc nemálo, pokud běží, co zde
hlavně na zřeteli máme, o převod pohledávky na nějaký úvěrní
ústav, neboť ty budou zřídka s to, aby na dlouhou dobu napřed
zabezpečily právě ony příznivé podmínky zápůjčky, jež v daném
okamžiku k podstoupení celé takové akce byly pohnutkou a pod-
mínkou. Jak na př. má Hypoteční banka na čtvrt neb půl roku
napřed zabezpečiti dlužníku, jenž v takovém případě její pomocí
se dovolával, tentýž jemu příznivý kurs svých zástavních listů?
Neboť klesne-li zatím tento kurs, stane se snad celý převod pro
dlužníka nevýhodným.

Vše to jsou jednání dosti obtížná, zejména pro menší ma-
jitele pozemkové knihovně zadlužené; dají se nesnadno provésti

bez obsírnější a tudíž nákladnější odborné rady, i když dlužník vskutku ví o poplatkových úlevách, kterými by se mu z jiné strany náklady konverse zmenšily, a s tou skutečností účtuje.*)

Prékážky tyto počaly býti oceňovány záhy po vydání zákona o úlevách poplatkových z r. 1881, i bylo naléháno na jich odklizení. Ve sněmovně poslanců stalo se tak nejprve roku 1883 návrhem haličského poslance Raczyňského, z něhož teprve po mnohých jednáních povstal výše již vzpomenutý zákon ze dne 14. června 1888. Zákon tento stanovil sice výhodnější, jednodušší pochod, nežli ve smyslu právě vylíčené alternativy dosud byl jedině možný, ale obor použití toho pochodu příliš úzkostlivě přistříhl, ba tak velice, že zrovna menší klientele dlužnické zůstaly takměř nepřístupny cesty tímto zákonem uvolněné. Příčina jest na snadě. § 1. dotčeného zákona týče se pouze pohledávek úvěrních ústavů oprávněných k vydávání zástavních listů, pokud ony samy své vlastní pohledávky v níže zúčitelné konvertují; týče se tedy, přihlížíme-li k domácím poměrům, pouze Hypoteční banky. Konversí, při kterých zároveň pohledávka se převádí na jiného věřitele, týče se § 2. Avšak zde právě potkáváme se s dotčeným přistřížením -- neboť výhoda paragrafu toho obmezena jest na případy, kdy i dosavadní i nový věřitel jest úvěrní ústav pod veřejným dohledem stojící. Zákon v tomto paragrafu dopouští,

1. že může býti požadováno, když se žádá o výmaz zástavního práva, svědčícího úvěrnímu ústavu pod veřejný dozor postavenému, aby zapsána byla na témže knihovním tělese v pořadí pohledávky, o jejíž výmaz jde, pohledávka jiného ústavu takového též druhu; ovšem nesmí býti nová pohledávka vyšší nežli dosavadní, nebo, pokud na tuto bylo již upláceno, ne vyšší nesplaceného zbytku;

2. i když se hned zároveň o výmaz nežádá, může býti požadováno, aby zapsáno bylo v pořadí takové pohledávky právo zástavní pro pohledávku novou, svědčící zase jen nějakému ústavu zmíněného druhu, s tou výhradou, že stane se zápis účinným pouze tehdy, když do šesti měsíců od povoleného zápisu nového práva zástavního vtělen bude výmaz starého. Také zde ovšem nesmí býti nová pohledávka větší než stará, po případě než její nesplacený zbytek.

*) Spisovatel pojednání ve Věstníku záloženském, citovaného na str. 17. tvrdí, že ani mnohé záložny předpisů o úlevách poplatkových neznají.

Od posléz řečeného obmezení ustanovena nutná výjimka pro ty případy, kde nová pohledávka svědčí ústavu oprávněnému vydávati zástavní listy (§ 4.). Vzhledem k tomu totiž, že se při posléz řečených ústavech dlužníku vydává zápůjční hodnota v zástavních listech (ať už je pak on sám zpeněží či na jeho účet ústav sám) a že právě může kurs níže zúročitelných zástavních listů býti pod pari, tudíž potřeba nominální sumy ke shlazení zapsané pohledávky větší, smí tato nominální suma starý dluh na nejvýš o 5 procent převyšovati.

Pro všeliké případy, kde stará, výše zúročená pohledávka nesvědčí úvěrnímu ústavu pod veřejným dozorem stojícímu, i kdyby třeba šlo alespoň o převedení její na ústav takový, neposkytuje zákon potřebné pomoci.

Rozhodujícím důvodem pro obmezení právě řečené byly v podstatě obavy, aby nebylo ublíženo právním zájmům věřitelů poradi pozdějších, jelikož by pod záminkou konverse dluhy snad zcela neb z části již splacené se všemi výhodami přednosti knihovní úskočně mohly býti obnovovány.

Měloť se, jak svědčí důvodová zpráva panské sněmovny, za to, že podle ducha platného našeho práva hypotečního věřitelům knihovních poradi pozdějších celým neb částečným splacením pohledávky předcházející vzchází právní nárok na přiměřenou výhodnější jistotu, tím splacením pro ně uvolněnou, třeba dotčená skutečně splacená pohledávka nebyla ještě v knihách vymazána. Jelikož však by právě toto jejich právo mohlo býti mnohdy pod záminkou konversí podloudně poškozováno, připustil zákonodárce výhodný pochod upravený v § 2. zákona ze 14. června 1888 pouze tenkrát, když jde o konverse pohledávek svědčících úvěrním ústavům veřejnému dozoru podrobeným. Domnívalť se, že vzhledem k takovýmto věřitelům není obavy, že by se propůjčili k dotčeným manipulacím, které by beztoho z knih jejich snadno se daly každé chvíle poznati a dokázati. K úvěrním ústavům veřejnému dozoru podrobeným mohou býti kromě bank počítány pouze spořitelny a, pokud jde o Čechy, nepochybně též okresní hospodářské záložny — nikoliv však již tak zv. záložny občanské, aniž rozličné ony fondy, korporace a obce, jež, jak jsme viděli, má na zřeteli zákon z 9. března 1889. Už tedy na příklad ani pro převod nějaké pohledávky za účelem konverse z občanské záložny na Hypoteční banku nemá místa výhodný postup dle § 2. zákona ze

14. června 1888, tím méně pro převod pohledávek tak zv. soukromých věřitelův.

I přicházíme tudíž k následujícímu výsledku: Kdežto předpisy o poplatkových úlevách, dané k podpoře konverzí knihovnických dluhů, mají tendenci usnadniti nejobsáhlejší měrou výhodné pro dlužníka převody pohledávek t. z. soukromých věřitelů na úvěrní ústavy a jiné instituce veřejně spravované neb veřejnému doзору podrobené, odepřena byla největší částí knihovnických dluhů, z pravidla právě nejnaléhavěji konverse potřebujících, snadnější cesta knihovního provádění.

Zákon ze 14. června 1888 nepodporuje ten směr vývoje, který jsme ocenili jako tendenci zákonů našich o úlevách poplatkových při konverzi dluhů hypotečních, a to z důvodů právní doktriny, vyvozené sice z pravidel dosavadního našeho práva hypotečního, ale vzhledem k sociálně-politickým potřebám přítomnosti dále již neudržitelné.
